

EL MUNICIPI ROMÀ D'ÈGARA: ANTECEDENTS, CONSTITUCIÓ I EVOLUCIÓ

Joan Oller Guzmán¹

Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Resum:

En aquest article tractarem sobre el municipi romà d'Ègara, l'únic nucli amb una tipologia jurídica romana constatada de manera segura a l'àrea del Vallès. Partint d'unes evidències històriques problemàtiques, s'intentarà plantejar sobre quins precedents sorgeix aquest municipi, com apareix i quina és la seva evolució històrica. Una anàlisi necessàriament vinculada a les transformacions experimentades per l'Estat romà durant la seva presència a la Península i també als canvis experimentats pel territori vallesà occidental des de l'època ibèrica fins a l'antiguitat tardana.

Abstract:

This article is about the Roman municipality of Ègara, the only confirmed town with a Roman judicial typology in the Vallès area. Based on problematic historical evidence, we will discuss under which precedent this municipality came about, how it appeared and its historical evolution. This analysis is unavoidably linked to the changes experienced in the Roman state during its presence on the Iberian Peninsula, as well as the changes that came about in the territory of western Vallès between the Iberian period and the Late Antiquity.

La qüestió sobre l'antic nucli d'Ègara ha resultat un lloc comú dins de la historiografia terrassenca des de ben bé l'època moderna.² Així, podem veure que l'estudi sobre l'antic nucli romà d'Ègara ha despertat tradicionalment un ampli interès històric, que encara es manté actualment. La constant aportació de noves dades per part de l'arqueologia fa que s'hagin de revisar les diferents hipòtesis que s'han elaborat en moments anteriors i, per tant, creiem que una revisió sobre aquestes interpretacions referents al municipi romà d'Ègara a la llum de les noves dades podria suposar un pas endavant. Cal situar aquest municipi en el context d'una regió com és el Vallès, amb una entitat geogràfica i històrica pròpia, i que en època romana constaria de diferents nuclis vertebradors del territori, dels quals sens dubte Ègara en seria un dels principals.

L'aproximació a la qüestió del municipi romà d'Ègara, però, presenta un problema inherent i que resulta similar per a la resta de nuclis romans del Vallès: l'escassetat de fonts històriques. I és que tota anàlisi històrica ha de partir d'unes evidències que permetin sustentar-la de manera sòlida, a partir de les quals podem elaborar un relat històric coherent i fiable. La qüestió és que en aquest cas les evidències disponibles són més aviat minses. Així, tot i que l'arqueologia cada cop ofereix més dades, per al cas concret del municipi egarenc no aporta gaire informació directa, com veurem. Les fonts clàssiques resulten bàsicament estèrils per al nostre estudi, ja que disposem

només d'una complexa i polèmica cita de Claudi Ptolemeu.³ Sí que cal dir que la manca de referències literàries clàssiques està, en certa manera, compensada per la documentació medieval referent al bisbat d'Ègara, que permet inferir algunes informacions altament interessants sobre el municipi romà. Finalment, la font principal per a l'estudi del municipi egarenc seria l'epigrafia, amb un abundant corpus que, de fet, és el que permet constatar de forma segura l'existència d'un municipi romà al territori de l'antiga Ègara. Per tant, serà a partir d'aquestes fonts, i sempre tenint en consideració les seves mancances, que abordarem una revisió d'allò que podem dir sobre el municipi egarenc, partint dels antecedents ibèrics i arribant fins a l'època antiga tardana.

El primer punt que hem de tractar necessàriament abans d'endinsar-nos en aquesta evolució d'Ègara és la situació del municipi. És a dir, es pot identificar l'emplaçament del nucli actual de Terrassa amb l'antiga Ègara? La resposta no ens la donen les fonts literàries clàssiques, ja que aquestes, com ja hem dit, són escasses i problemàtiques. Pel que fa a l'arqueologia, hem de tenir en compte la concentració de restes d'època romana al conjunt monumental de Sant Pere i als seus voltants. A la vegada, els documents epigràfics més destacats (de tipus públic) s'han trobat exclusivament a la mateixa església de Santa Maria, on també hi ha les restes de l'època de l'alt imperi. Això, segons alguns investigadors, mostraria que els documents epigràfics estan situats *in situ* i que es van reaprofitar en la construcció de les esglésies.⁴ Tot això queda reforçat per la documentació medieval, que relaciona la zona de les esglésies amb l'antic municipi. Així, tot plegat sembla indicar que el nucli d'Ègara (fos quina fos la seva tipologia) es trobaria a la zona situada al voltant del conjunt monumental de Sant Pere. Per tant, partint d'aquesta premissa, hem d'intentar veure quin va ser l'origen d'aquest nucli situat a l'esperó de Sant Pere.

Antecedents

Per entendre la creació del municipi romà d'Ègara hem de partir d'una situació prèvia. No podem oblidar que els municipis romans es *constituïen*, a diferència de les colònies, que es *creaven*. Per tant, el sorgiment d'un municipi implicava l'existència d'una realitat organitzativa prèvia, la qual rebia una nova tipologia jurídica que suposava certs canvis a nivell administratiu. En aquest sentit, si hem de retrocedir en el temps per veure què trobàvem anteriorment en aquest territori, arribem a la problemàtica del nucli ibèric. Així, la qüestió de l'existència d'un poblat ibèric anterior al nucli d'Ègara resulta un dels punts més complexos dins de l'estudi d'aquesta zona. I resulta complex perquè es barregen unes fonts literàries controvertides amb unes evidències arqueològiques ben minses. Així, trobem per una banda la polèmica referència de Ptolemeu a l'*Egosa* dels *castellani*.⁵ Aquesta cita ha aixecat nombrosíssimes interpretacions, algunes de les quals han volgut veure

aquesta *Egosa* com el poblat ibèric preexistent sobre el qual sorgiria el posterior municipi romà d'Ègara. La primera atribució clara en aquest sentit serà la que féu Josep Soler i Palet, en considerar que *Egosa* seria el topònim del poblat ibèric situat a l'esperó de Sant Pere, mentre que *Ègara* seria la llatinització d'aquest nom.⁶ Tot i ser una afirmació que fou realitzada amb una escassa fonamentació històrica, tingué força èxit gràcies a aquesta similitud entre els topònims i ha estat seguida posteriorment per diferents autors.⁷ Cal veure, però, la problemàtica que envolta un autor com Claudi Ptolemeu, molt posterior al moment ibèric (segle II d. C.), i una font problemàtica i complexa que en certs moments cau en contradiccions i indicacions inexactes o errònies.⁸ Tot i això, trobem alguns elements interessants en el text de Ptolemeu que ens podrien indicar alguna possible relació. Així, en el cas d'*Egosa*, el factor que òbviament crida més l'atenció és la proximitat geogràfica. Ptolemeu es refereix a *Egosa* quan parla de la zona central del nord-est peninsular. D'aquesta manera, aquí hi situa el nucli de *Rubricata*, identificat tradicionalment amb Rubí i a la regió reconeguda de la Laietània interior. *Egosa*, en canvi, es trobaria dins d'una altra regió, com és la dels *castellani*, que hem de suposar pròxima a l'anterior, seguint una lògica descriptiva coherent. Per tant, si aquests *castellani* estaven propers a la Laietània, no s'hauria de descartar que poguessin situar-se per l'actual Vallès. Per tant, seria aquesta proximitat de la Laietània interior i no la similitud fonètica la que podria fer pensar en aquesta identificació. En aquest sentit resultaria clau la cita del nucli de *Rubricata* (Ptolemeu, *Geografia*. II, 6, 74.). Així, si partim d'una identificació del riu Llobregat amb el *Rubricatum flumen*, es podria identificar Rubí amb *Rubricata* per la seva proximitat a la riera de Rubí, la qual aportaria aigües terroses al Llobregat i li donaria un to vermellós.⁹ F. Margenat defensa aquesta identificació i, a partir d'ella, també la d'*Egosa* amb Ègara, per la proximitat geogràfica i fonètica. Igualment, i seguint els mateixos criteris, situa *Beseda* al nucli de Caldes de Montbui (prop d'un afluent del Besòs).¹⁰ En el cas de Rubí, a aquesta atribució s'hi pot donar suport a partir de la presència a la zona d'un nucli ibèric conegut, estudiat arqueològicament i d'importància contrastada, com seria el de can Fatjó. Un altre aspecte interessant seria la nomenclatura de la regió dels *castellani*, única que respon a un etnònim clarament llatí dins del text de Ptolemeu i que, seguint Olesti i Garcia, podria indicar una possible intervenció territorial romana a la zona.¹¹ Per la seva banda, Margenat¹² interpreta la descripció de l'autor grec com un indicador del fet que *Egosa-Ègara* es trobaria dins d'una unitat administrativa diferent, la dels *castellani*, i això és el que permetria que esdevingués el nucli principal d'aquesta regió, tot i la seva menor importància respecte de Rubí. Això explicaria per què més endavant esdevindrà un ens administratiu important, que es convertirà primer en *municipium* i després en seu episcopal. Per tant, bàsicament aquesta cita de Ptolemeu genera un panorama força complicat.

Ara bé, a nivell arqueològic, hi trobem indicis d'un poblat ibèric? En general, podem veure que s'han identificat evidències de presència ibèrica a diversos dels jaciments documentats al terme de Terrassa, tant dins del nucli urbà com a l'entorn rural. Les principals restes, però, se situen a Sant Pere. Així, a la zona de les esglésies hi trobem diferents notícies que parlen de restes de ceràmica ibèrica.¹³ La constatació definitiva de la presència ibèrica al voltant de les esglésies de Sant Pere, però, arribarà amb les intervencions dels anys 90, quan s'excavaran diverses sitges i es trobaran materials altament interessants, com ara els grafitis ibèrics, que semblen parlar d'una ocupació entre el 400 i el 200 a. C.¹⁴ Les intervencions a zones properes, com la plaça del Rector Homs, el carrer de la Rectoria o el carrer Major de Sant Pere, han aportat noves sitges, alguns petits murs i ceràmica ibèrica. Finalment, les darreres excavacions dutes a terme a les esglésies mateix semblen confirmar la presència d'un petit assentament ibèric en aquest punt, a partir de la troballa d'una estança pavimentada, murs aïllats, diversos fogars i forats de pal i quatre forns d'enriquiment de ferro.¹⁵ L'altra zona dins del nucli urbà que mostra

Fig. 1: Restes ibèriques documentades al conjunt de Sant Pere (Garcia, Moro Tuset, 2009).

evidències d'ocupació ibèrica seria la plaça Vella i el veí carrer Cremat, on s'han trobat sitges datades cap als segles II-I a. C., que possiblement formarien part d'un mateix assentament.

Tot plegat fa difícil pensar en l'existència d'un vertader *oppidum* ibèric a la zona de l'esperó de Sant Pere a partir de les evidències arqueològiques disponibles, de tal manera que la identificació amb aquest suposat poblat d'*Egosa* també resulta complicada. Però, aleshores, què hi trobem, del moment ibèric, a la zona d'Ègara? Doncs bé, si observem el context general de la Laietània a partir de la plenitud del moment ibèric (segle IV a. C., *grosso modo*), podem constatar una consolidació de l'estructuració del poblament iber amb la creació d'una xarxa de relacions entre nuclis, caracteritzada per una marcada jerarquitització.¹⁶ En aquest moment té lloc una important transformació del paisatge del nord-est peninsular, que es podria dir que per primer cop està ocupat i parcel·lat en la seva pràctica totalitat i, dins d'aquest context, s'ha plantejat una jerarquia entre nuclis ibèrics que es basaria, amb algunes variacions, en quatre grups diferenciats d'assentaments, segons les seves dimensions i funcions.¹⁷ Al darrer esglaió d'aquesta escala jeràrquica hi trobaríem el poblament dispers. En els darrers anys, les excavacions i prospeccions han permès documentar aquest tipus d'hàbitat de forma abundant, de tal manera que semblaria que era el tipus de poblament més corrent a les àrees centrals de la costa catalana (especialment la Laietània i la Cossetània).¹⁸ Serien uns nuclis clarament relacionats amb l'explotació de la terra i, generalment, de petites dimensions (tot i que amb importants variacions, que podrien anar de les poques desenes de metres quadrats fins als mil metres quadrats). Se situarien al pla, en zones de plana o de vessant o en petites ondulacions; és a dir, zones baixes properes als conreus i a fonts d'aigua. Com a característiques bàsiques trobaríem, per una banda, la manca de fortificacions i d'estructures complexes. De fet, moltes vegades es tracta de cases aïllades i fetes amb materials peribles, la qual cosa n'ha dificultat la conservació. Una altra característica és que normalment aquests assentaments es troben molt propers els uns als altres, sense que necessàriament hi hagi una dependència entre ells. L'altre gran tret distintiu és la presència de zones d'emmagatzematge properes a l'hàbitat; és a dir, sitges o camps de sitges. Tot plegat, un esquema que encaixa força bé amb les restes trobades a la zona de Sant Pere. Situades en una petita elevació, propera a fonts d'aigua, sense cap indicatiu que permeti parlar d'estructures complexes, amb petits assentaments propers de característiques similars com seria el de la plaça Vella i amb zones d'emmagatzematge documentades. Per tant, emmarcant les evidències ibèriques de la zona de Sant Pere en el context general laietà, pensem que podria tractar-se d'un poblament dispers format per diversos petits hàbitats rurals, dels quals el de l'esperó de Sant Pere possiblement tindria una certa preeminència per la seva situació estratègica. Si continuem amb la hipòtesi de l'estructuració jeràrquica del territori

per a aquest moment, segurament el centre immediatament superior dins l'escala jeràrquica seria el de can Fatjó, a Rubí, que sí que seria realment un poblat ibèric de més importància. Per sobre d'ell, hi trobaríem altres assentaments destacables de la zona laietana occidental, com ara el del turó de ca n'Olivé (Cerdanyola) o l'hipotètic poblat de *Barkeno*, a Montjuïc.

Així, doncs, les evidències arqueològiques semblen indicar que en època ibèrica l'hàbitat situat a l'esperó de Sant Pere no tenia una posició especialment destacable dins del territori laietà. D'alguna manera, haurà de tenir lloc un canvi que portarà a la posterior conversió en punt central del territori circumdant, mitjançant l'obtenció de la categoria municipal. Òbviament, aquest canvi tindrà a veure amb la conquesta romana. Roma arriba al nord-est peninsular a finals del segle III a. C. i ràpidament passa a dominar tota aquesta zona; la regió vallesana és una de les més directament afectades per la intervenció dels conqueridors, per la seva condició de zona de pas natural entre les comarques gironines i el camp de Tarragona. Tot i aquesta prime-renca interrelació, si fem cas del registre arqueològic, la zona egarenca no sembla pas que experimentés alteracions significatives. Durant tot el període republicà (segles II-I a. C.), les evidències arqueològiques són realment minses i es concentren novament en les dues principals zones comentades anteriorment: l'esperó de Sant Pere i el conjunt de la plaça Vella. Al primer punt, les troballes més destacades serien un seguit de tretze sitges, cinc forats de dolium, murs i pedres de molí, amb una cronologia des del segle II a. C. i que serien amortitzades cap el canvi d'era.¹⁹ Pel que fa al conjunt de la plaça Vella, hi trobem un conjunt ceràmic que mostra una continuïtat des de l'època ibèrica fins a la romana tardana, juntament amb la presència d'un paviment de picadís i d'una cornisa romana.²⁰ Igualment, cal destacar diversos elements que farien pensar en la presència d'assentaments amb influència romana d'aquests primers segles; per exemple, la ceràmica itàlica de vernís negre trobada en assentaments de l'entorn rural, com ara can Jofresa o can Bosch de Basea. Davant de l'escassetat de restes resulta complex poder interpretar el que succeí en aquest moment a la zona egarenca, però, possiblement, el que indica aquesta similitud amb els vestigis trobats en època ibèrica és que es donà bàsicament una continuïtat dins de l'hàbitat rural, dins del qual s'anaren introduint algunes innovacions de tipus tècnic o constructiu de tipologia romana, com serien les dolia documentades a Sant Pere. Com a bona part del nord-est de la península Ibèrica, però, el gran moment de canvi vindrà a partir de la segona meitat del segle I a. C., i especialment durant el canvi d'era.

La constitució del municipi

L'actuació augustal implicarà canvis intensos, que afectaran tota la península Ibèrica. En l'àmbit militar, les guerres càntabres seran les que marcaran l'activitat

del *princeps*, però també es durà a terme una important reorganització del territori que afectarà directament la zona vallesana. Aquesta actuació marcarà un inici de canvi dins de l'estructura del nucli situat a l'esperó de Sant Pere i també del seu territori circumdant, amb l'entrada en el que alguns autors han considerat com una etapa "premunicipal".²¹ Bàsicament, August continuà la tasca iniciada per Cèsar i l'accelerà mitjançant una nova divisió provincial i una important tasca colonitzadora i municipalitzadora. Aquesta activitat, òbviament, arribarà acompanyada per una important reorganització territorial, marcada per la implantació de noves estructures cadastrals o per la reforma d'estructures anteriors, juntament amb una destacada reforma viària. Centrant-nos en el nucli egarenc, aquests canvis l'afectaran directament en tres àmbits. Per una banda, la fundació de la colònia immune de *Barcino*, que suposarà la creació d'un nou centre vertebrador del territori de la costa central catalana, amb una àrea d'influència que s'estendria segurament cap al Vallès. En relació amb aquest fet, s'emprèn una reorganització territorial que implicaria una cadastració del territori i potser la creació d'una trama centuriada, que també afectaria la zona d'Ègara. Finalment, i relacionada amb els dos àmbits anteriors, la reforma viària, amb el sorgiment de la via Augusta, el ramal interior de la qual passava pel mig de la regió vallesana. La repercussió d'aquesta situació de canvi també quedarà reflectida en el territori egarenc. Com ja hem comentat, les sitges i *dolia* trobades a Sant Pere s'amortitzen en aquest moment, a la vegada que es registra un aterrament de la zona, la qual cosa indicaria un canvi en l'estructura de l'assentament. Per una altra banda, les darreres intervencions han mostrat l'existència d'un seguit de restes industrials, com un important conjunt de sitges, tres petits dipòsits, pous i diverses *dolia*, a més d'un petit complex darrere l'absis de Sant Pere. Igualment, s'han documentat les restes d'una possible *domus* romana al sud del conjunt.²² Tot i que la cronologia d'aquest seguit d'estructures no es pot determinar amb claredat, sembla que respondria a una continuïtat dins de la vinculació d'aquest punt amb una activitat productiva d'algun tipus, juntament amb un creixement de la importància d'aquest punt. Per una altra banda, és a partir d'aquest segle I d. C. que es constata l'aparició de les primeres *villae* al territori d'Ègara, concretament els casos dels tres assentaments rurals excavats de forma més sistemàtica: can Bosch de Basea, can Jofresa i l'Aiguacuit.²³ Tot plegat evidencia una variació dins del context de la zona, que s'emmarcaria dins d'aquest procés de reorganització territorial d'August que buscava dotar aquest territori d'un nou centre de control i gestió administrativa. En aquest sentit, considerant la decadència del nucli ibèric de can Fatjó (que havíem considerat com el centre jeràrquic immediatament superior al nucli ibèric egarenc) o l'abandonament d'altres com el del turó de ca n'Olivé, a Cerdanyola, tindria sentit que un punt com Ègara recollís aquesta centralitat administrativa. I encara més si tenim en compte que l'eix de la reorganització d'aquesta zona és la fundació de

Barcino, una colònia de la qual, especialment a partir de la documentació tardana, sabem que mantingué sempre una estreta relació amb Ègara.

Fig. 2: Restes romanes documentades al conjunt de Sant Pere (Garcia, Moro, Tuset, 2009).

Un altre element que permet constatar la consolidació del nucli egarenc, en aquest moment augustal, seria l'epigrafia. Especialment l'epígraf de Titínia Bastogaunin (IRC I, 69), datat precisament en aquest canvi d'era.²⁴ Aquesta dedicació de Marc Licini Neitinbeles a la seva esposa Titínia Bastogaunin, amb una clara barreja de noms d'arrel ibèrica i llatina, mostra l'existència en aquest moment al nucli egarenc de població itàlica a Ègara o, com a mínim, de població indígena romanitzada, que podria respondre bé a aquesta possible promoció d'Ègara per part d'August, consistent a convertir-la en el nucli administratiu central de la zona vallesana occidental. De fet, és probable que precisament fos aquest moment en què es constituís el nucli d'Ègara com a tal. Pel que fa al tipus de nucli que es constituïria, és complicat d'afirmar, a partir de les escasses dades disponibles. En realitat, no està gens clar que

rebés algun tipus d'estatut inferior i potser només a partir de l'època flàvia hauria rebut un estatut urbà oficial com és el de *municipium*. En tot cas, remetent-nos a alguns dels estudis realitzats sobre aquesta qüestió, potser els estatuts més probables serien el de *vicus* (per la seva clara vocació de centre rural des d'època ibèrica)²⁵ o bé de *civitas adtributa*, en situació subordinada respecte *Barcino*.²⁶ En ambdós casos, es pressuposaria l'existència d'un mínim centre urbanístic amb algun edifici monumental central per tal d'exercir aquestes funcions administratives o de reunió (potser també religioses i econòmiques). Sigui com sigui, el que trobem en aquest moment és que es comencen a introduir un seguit de canvis que van marcant un procés de creixent importància del nucli d'Ègara, que culminarà en època flàvia amb la concessió de la categoria de municipi. Aquest canvi, com hem vist, també tindrà el seu reflex en el territori circumdant i el sorgiment d'una xarxa de *villae* en aquesta zona podria haver anat acompanyat de la creació d'una trama cadastral centuriada. En aquest sentit, els estudis d'Aguilar varen restituir tres trames centuriades a la regió vallesana, dues de les quals podrien haver afectat directament el territori egarenc.²⁷

Així, doncs, el canvi d'era i les actuacions augustals seran bàsics per entendre el sorgiment d'un nucli com és el d'Ègara. Ara bé, el punt clau de la seva evolució serà l'època flàvia. Si fins aleshores no podem aportar una definició clara sobre quin tipus de nucli existeix ni quin estatut jurídic té, a partir d'aquest moment la situació varia. Cal dir, però, que aquesta variació no té a veure amb un major grau d'informació arqueològica disponible. De fet, seguim amb les mateixes escasses restes que per al període anterior; i només els assentaments rurals ofereixen un panorama més interessant. En canvi, la gran diferència respecte d'etapes anteriors és que disposem, per a aquest moment de l'alt imperi, de tot un seguit de documents epigràfics que permeten conèixer relativament el que succeeix en aquesta zona. No podem, però, abstreure'ns del context que desemboca en el sorgiment d'aquest municipi egarenc i que parteix de la municipalització d'Hispania realitzada per l'emperador Vespasià. La concessió d'aquest *ius latii* o edicte de llatinitat i la consegüent municipalització duta a terme per part del governador flavi és un procés complex i llargament debatut per la historiografia en el qual no entrarem ara en detall. Només remarcarem alguns aspectes que creiem clau per comprendre el procés que afecta Ègara. Així, un aspecte principal d'aquest fenomen serien les motivacions que dugueren els flavis a iniciar-lo. És aquest un tema àmpliament debatut,²⁸ però els dos punts segurament més remarcables en relació amb el nucli egarenc serien la necessitat d'integrar definitivament un territori bàsic a diversos nivells com és el d'Hispania i, per una altra banda, la necessitat d'augmentar els ingressos per part de l'estat romà. Així, Vespasià entén que hi ha una necessitat real de convertir les províncies hispanes en un centre econòmic imperial, en un centre polític i, sobretot, en el centre de la seva reforma administrativa. Per això necessitava solucionar el problema de la vinculació

real de la població hispana a les formes de vida romanes. Per tant, precisava d'una eina que permetés uniformitzar (més que no pas romanitzar) tot aquest territori, i aquesta eina seria el *ius latii*. Aquesta situació s'adequaria perfectament amb el cas egarenc, una zona eminentment rural que no hauria rebut un impuls romanitzador intens fins feia poques dècades. Pel que fa a l'aspecte financer, segurament un dels motius clau a l'hora de concedir el *ius latii* serà el d'incrementar els ingressos fiscals, ja que un augment dels ciutadans suposava un augment de la taxació, a la vegada que la promoció de les comunitats obligava les elits a mantenir un cert evergetisme, pel qual havien d'obtenir ingressos importants, tot integrant-se en els circuits econòmics i fiscals. En el cas d'Ègara aquest punt resulta bastant clar, ja que hem de pensar en la seva relació amb la propera colònia de *Barcino*, una colònia, recordem-ho, immune. Per tant, l'existència d'un nucli de categoria jurídica romana proper a aquesta colònia permetria establir un punt central de recaptació tributària respecte d'un territori que es podria haver estès per tota la regió vallesana occidental i, fins i tot, arribar al pla de Barcelona.

Així, doncs, tot plegat permet entendre per què, durant aquesta segona meitat del segle I d. C., l'epigrafia constata l'aparició d'un municipi romà a Ègara. No entrarem tampoc en detall en les evidències epigràfiques que demostren aquest fet, ja que han estat ben estudiades anteriorment.²⁹ Només recordarem que l'existència del municipi flavi ve documentada a partir, bàsicament, de dos epígrafs d'època antonina conservats a l'església de Santa Maria. Per una banda, l'epígraf de Quint Grani Optat (IRC I, 69), una dedicació d'aquest personatge, duumvir i tribú militar d'Ègara, a la seva esposa. Per tant, un document que demostra l'existència de magistratures i també d'un *ordo decurionum* a Ègara, elements clau per poder parlar d'un ens de tipologia jurídica romana. Per una altra banda, una dedicació a l'emperador Antoní Pius (IRC I, 66) on ja apareix aquest *M(UNICIPUM) F(LAUIUM) EGARA*. Aquesta informació ve refermada per la documentació medieval, especialment perquè en aquesta encara es fa referència directa a Ègara com a municipi (*ecclesia illius municipi*).³⁰ Per tant, a partir d'aquestes fonts, podem parlar de forma segura sobre la constitució d'un municipi romà a Ègara durant la segona meitat del segle I d. C. Ara bé, si sabem quina tipologia jurídica tenia aquest nucli d'Ègara per a aquest moment de l'alt imperi, quina era la seva tipologia a nivell morfològic? Com ja hem comentat, la nostra hipòtesi apunta que el municipi se situaria a la zona de l'esperó de Sant Pere. L'arqueologia, però, no hi ajuda gaire, en aquest sentit. Així, deixant de banda els assentaments rurals, en aquesta zona de Sant Pere sembla que hi hauria una continuïtat en l'hàbitat a partir de les restes, documentades a les darreres intervencions, d'una possible *domus* romana i estructures de tipus industrial. Juntament amb aquestes, les restes més destacades serien al carrer de la Rectoria, on es documenta una necròpoli que aniria del segle II al V d. C. i evidències d'una

via que uniria les dues puntes de l'esperó, via que s'amortitzaria cap al segle III d. C. Igualment, sembla que tindriem continuïtat en l'hàbitat de la plaça Vella i hauríem de remarcar les diferents troballes d'elements ornamentals d'edificis públics que també es podrien situar en aquest període de l'alt imperi (com ara la cornisa trobada al carrer Major o un fris decorat amb motius vegetals trobat a Sant Pere). Així, doncs, aquest pobre panorama, el que sembla indicar de manera evident, en el moment actual, és que no podem parlar d'una ciutat, pel que fa a Ègara, a escala urbanística. No és aquesta una situació estranya, dins del món imperial romà. Així, trobem casos d'existència de *civitates* però que no necessàriament disposaven d'una part urbana clarament constituïda, d'una *urbs*, de tal manera que utilitzaven com a centre polític altres realitats diverses, com els *vici*, *oppida*, *castella*, *aedificia* o centres de reunió comercial, religiosa o política, com els *fora* o *conciliabula*. I trobem exemples clars d'aquesta situació a Hispània, com els casos de *Munigua* i *Labitolosa* o, més concretament al sector nord-est de la Península, *Ausa*, *Aquae Calidae*, *Sigarra*, *Caldes de Montbui* o *Iulia Libica*. Per tant, no seria el d'Ègara un cas aïllat o excepcional, sinó un exemple més del que es podria anomenar com a *civitas sine urbe*. Així, doncs, el que trobaríem a Ègara seria un nucli amb entitat jurídica romana, que exerciria d'eix vertebrador d'un territori rural circumdant més o menys ampli, i que s'hauria dotat de funcions diverses, com ara les jurídiques, fiscals, religioses, etc. Aquest nucli, però, no tindria un entramat urbanístic definit com a tal, ja que no seria quelcom necessari. Només disposaria d'un o diversos edificis públics que durien a terme aquestes funcions variades, en relació amb el territori dependent del municipi. Aquesta tipologia encaixaria bastant bé amb el cas egarenc, per la ja comentada manca d'una trama urbanística a la zona de Sant Pere, però també per l'evidència epigràfica. Així, tots aquests epígrafs monumentals documentats a la zona de les esglésies serien inscripcions públiques pensades per a ser exposades i llegides pels habitants del municipi. Per tant, aquest fet, juntament amb les seves dimensions, implicaria l'existència d'algun tipus d'edifici públic on poguessin ser exposats i contemplats (potser en aquesta possible *domus*?). A partir d'aquí, doncs, caldria veure quin tipus de *civitas sine urbe* trobaríem a Ègara, una qüestió força més complicada a partir de l'evidència disponible. La hipòtesi més elaborada en aquest sentit és la d'A. Prieto, que defensa que es tractaria d'un *conciliabulum* dependent de la colònia de *Barcino*, que en època flàvia se n'hauria segregat, tot convertint-se en *municipium*, segurament per la voluntat dels flavis d'augmentar els ingressos fiscals de la zona.³¹ En concret, Prieto cita el document del concili d'Ègara en què es parla, quan es fa referència a Ègara, d'un *locus* i no pas d'una *urbs*, com seria l'habitual.³² Així, troba casos similars, a l'Àfrica i a les Gàl·lies, de nuclis no urbans amb funcions religioses, que acaben esdevenint seus episcopals. Igualment, parla d'una altra cita interessant de Frontí (Front. 17, 13-17, Th.)³³ en què esmenta una ciutat al Picè (la dels *In-*

teramnates Pretucianos) que havia estat *conciabulum* i posteriorment va passar a la categoria municipal. Pel que fa a la relació amb *Barcino*, defensa que, fins a la conversió en municipi, Ègara hauria estat una *civitas contributa* de la colònia, partint de l'adscripció de Quint Grani Optat a la tribu Galèria, en comptes de la Quirina.³⁴ Per tant, la conversió en municipi d'Ègara s'hauria fet des de l'antiga metròpoli i per això aquest duumvir estaria relacionat amb la Galèria, ja que provindria de *Barcino*. La posterior relació amb *Barcino* en època antiga tardana, dins de la problemàtica de les seus episcopals, reforçaria la idea d'aquesta situació. En general, aquesta resulta una hipòtesi perfectament viable dins el cas egarenc, tot i que l'escassetat d'evidències en aquest aspecte en fa pràcticament impossible la contrastació, de la mateixa manera que no es poden descartar d'altres opcions. La premissa principal, però, és que en cap cas no podem entendre el municipi d'Ègara com una ciutat constituïda com a tal, sinó com a un ens jurídic amb una funció determinada d'ordenació i vertebració del territori rural immediat.

Un altre aspecte que es desprèn de l'evolució del nucli egarenc i la seva constitució com a municipi és que tindria un *territorium* dependent d'ell. L'estudi dels assentaments rurals a la zona de Terrassa ha aportat un nombre bastant destacat de jaciments. Com ja hem comentat, els més destacats són els de can Jofresa, can Bosch de Basea i l'Aiguacuit. Tots tres han estat excavats i sembla que podem parlar sense gaires dubtes de tres vil·les romanes, sorgides durant el segle I d. C.³⁵ A part d'aquests casos, però, també s'han documentat altres assentaments interessants, com són els de can Fonollet³⁶, can Bonvilar³⁷ i, més recentment, el dels camps de can Colomer, els quals podrien respondre també a una estructura d'explotació rural similar. Juntament amb aquests, la *Carta Arqueològica* mostra un gran nombre de petits jaciments rurals, documentats només a partir de troballes superficials. Tot plegat, el que indica és que, des del final de l'època ibèrica i l'època republicana, el territori que envoltava la zona de Sant Pere fou explotat de manera intensa per a l'obtenció de productes agrícoles diversos. Aquesta explotació tindria un moment d'acceleració a partir del canvi d'era, tal com mostra el sorgiment d'una xarxa de *villae* a la zona. Segurament, aquesta intensificació l'hem de posar en relació amb la implantació i el creixement de l'explotació vinícola que experimenta la zona laietana, especialment a partir de la segona meitat del segle I a. C. Tot i així, l'evidència arqueològica mostra que només en el cas de can Bosch de Basea (amb presència de *dolia*, estructures d'emmagatzematge i encaixos de premses) es pot parlar de manera més o menys clara d'una *villa* amb una funció de producció vinícola, tot i que tampoc no es pot descartar la producció d'oli. En el cas de can Jofresa, les estructures relacionades amb la producció o contenció d'algun líquid serien d'època flàvia, mentre que en època augustal hi tindríem una terrisseria, a partir dels tres forns documentats. A més, els investigadors, en no trobar restes d'encaixos de premsa, defensaren una funció

dels *lacus* més aviat relacionada amb una blanqueria. Tot i això, el fet que en època augustal hi trobem un forn de producció ceràmica (indústria plenament relacionada amb la producció del vi) fa que no puguem descartar una relació directa amb una explotació vinícola. De la resta d'assentaments rurals, en destaquen els casos de can Bonvilar, on la documentació d'un camp de *dolia*, dos dipòsits i restes d'estructures de combustió sí que podrien fer pensar de forma més clara en una zona productiva de vi, oli o ambdues coses, i el cas del Serrat d'en Perrotet, ja que la presència de restes ceràmiques d'àmfores Dressel 2-4, de *dolia* i de ceràmica recremada –que potser indicaria un possible forn– són indicis que apuntarien a la possibilitat de trobar-nos davant d'un assentament rural (una possible vil·la?) amb continuïtat des d'època ibèrica i que, a partir del segle I d. C., hauria adoptat una funcionalitat productiva relacionada amb el vi. Juntament amb aquestes evidències, un altre factor per a poder relacionar l'explotació del territori egarenc amb la producció vinícola seria la presència de terrisseries, bastant habitual a la zona laietana i que, en el nostre cas, trobaríem en els ja citats forns de can Jofresa o en d'altres dels quals només ens n'ha arribat una referència oral (can Poal o el Serrat d'en Perrotet) o bé evidències arqueològiques de difícil adscripció cronològica (can Parellada, can Figueres del Mas i carretera de Castellar). Per tot plegat, no sembla que puguem parlar d'una dedicació massiva dels nuclis rurals del territori egarenc cap a l'explotació vinícola. El que sí que sembla clar és que aquesta producció existí i, fins i tot, potser tingué una certa importància, que compartiria amb d'altres tipus de produccions –com ara la purament agrícola de consum primari–, però que en cap cas no arribaria a la importància de zones properes, com el Vallès Oriental. En qualsevol cas, aquesta xarxa d'assentaments rurals estaria estructurada dins d'una trama centuriada i possiblement tindria com a eix vertebrador la riera de les Arenes i com a punt central l'esperó de Sant Pere, que, com ja hem dit, seria el lloc on se situaria el municipi pròpiament dit i hauria exercit funcions diverses, com ara les fiscals i jurídiques, i potser també, en determinats moments, hauria pogut actuar com a mercat. Ègara, però, es trobaria integrada en una xarxa comercial molt més àmplia, que, des de la seva fundació, tindria com a punt central *Barcino*. Així, seguint Berni i Carreras, veiem que fins a la fundació de *Barcino* la zona més desenvolupada de la Laietània, a nivell econòmic, era l'oriental, al voltant de nuclis com *Baetulo*, *Iluro* i l'assentament de Caldes de Montbui. La fundació de *Barcino* i la reordenació viària augustal contribuirà a desenvolupar la zona occidental, tot integrant-la en els circuits econòmics imperials i descentralitzant la producció de vi laietà.³⁸ D'aquesta manera, Ègara hauria entrat dins del circuit econòmic de *Barcino* i això es reflectiria en la intensificació de l'explotació del territori i l'aparició d'aquestes *villae*. Es tractaria d'una explotació que s'hauria mantingut ininterrompudament fins a l'època antiga tardana i que no es pot entendre de manera separada de la mateixa evolució del *municipium*.

Evolució i dissolució

Resseguir l'evolució del municipi egarenc entre la seva formació al segle I d. C. i el sorgiment del bisbat d'Ègara, ja en època antiga tardana, resulta una tasca complicada, a causa de la manca d'evidències per analitzar. De fet, existeix un buit explicatiu important sobre els segles II i III d. C. dins l'àmbit egarenc a causa d'aquesta manca de fonts històriques. Tot i així, alguns aspectes permeten inferir dades sobre l'evolució del *municipium* durant aquest període i, a partir de les evidències arqueològiques documentades, sembla que hi hauria una continuïtat de l'hàbitat en aquest punt. Si centrem la nostra atenció en el segle II, però, l'evidència clau, novament, torna a ser l'epigràfica. I és que aquesta, en gran mesura, se situa cronològicament en aquest segle II, especialment a l'època antonina.³⁹ Per tant, se'n pot deduir un moment d'impuls de l'epigrafia honorífica, segurament relacionat amb un moment àlgid de les elits locals. Aquest fet, juntament amb que vil·les com la de can Bosch o la de l'Aiguacuit experimenten en aquest segle II una fase d'apogeu productiu i constructiu, fa pensar que aquest moment suposaria un punt de consolidació i creixement del *municipium*. Aquest seria un procés lògic, ja que l'elevació al rang municipal d'antics nuclis dependents d'altres comunitats féu que aquests es convertissin en centres d'un territori; això n'hauria permès el creixement urbà (mínim en aquest cas), la seva potenciació econòmica, l'ascens social de les seves elits i el predomini respecte d'altres centres propers, com podria ser can Fatjó.

A partir del segle III, sembla que varia aquesta situació. Entrem en una nova etapa, la del baix imperi, amb noves característiques econòmiques, polítiques i socials. Defugint el tòpic de la crisi del segle III, sí que sembla que el municipi egarenc podria haver tingut problemes per a adaptar-se a la nova situació. Així, la desaparició de l'epigrafia honorífica indicaria una reducció de l'evergetisme de les elits i una reducció de l'activitat municipal. En l'àmbit arqueològic, resulten importants en aquest sentit les evidències del carrer de la Rectoria, 16, amb la presència d'una via que unia les dues puntes de l'esperó. El fet que aquesta via s'amortitzés al segle III d. C. podria donar-nos indicis d'un moment de pèrdua d'importància a la zona, potser en relació amb la desaparició *de facto* del municipi d'Ègara. Cal veure que estem en un moment complicat per a tots aquests petits municipis de nova creació en època flàvia, molts dels quals no podran fer front a la nova realitat socioeconòmica. Aquest és un fenomen que apareix en d'altres municipis, com ara *Irni*, *Libisosa*, *Munigua* o *Conimbriga*, centres que no poden afrontar les despeses derivades de l'estatut municipal i acaben desapareixent com a tals, a causa de les migracions cap a d'altres nuclis propers.⁴⁰ En el cas egarenc, doncs, segurament el municipi entraria en recessió ja des del segle III d. C., però no desapareixeria com a assentament. Potser el nucli conservat sota les primeres estructures basilicals tornaria a la seva funcionalitat primigènia com a assentament bàsicament rural o *villa*, però mantenint una certa

preeminència com a punt de reunió, de recaptació fiscal i de resolució de conflictes. Aquesta pèrdua d'importància lligaria amb la hipòtesi plantejada per Moro d'una progressiva transformació del nucli situat a la plaça Vella en el punt central de la població del territori egarenc, funció que es consolidaria a l'època medieval i que donaria lloc a la vila de Terrassa.⁴¹ A diferència, però, d'altres municipis hispans, Ègara no desapareixeria, tal com ho demostra la ja comentada referència al municipi dins de la documentació medieval, sinó que continuaria existint, gràcies, sobretot, a dos factors que considerem bàsics. Per una banda, la consolidació de *Barcino* com a nucli clau de la Tarraconense (competint directament amb *Tarraco*), ja que no podem oblidar que continuarà essent el centre al voltant del qual gravitarà Ègara, en aquest moment de l'antigor tardana. Per una altra banda, el fenomen del cristianisme, que permetrà la continuïtat de l'hàbitat dins la zona de l'esperó de Sant Pere, a partir de la conversió d'aquest punt en un centre de culte cristià.

D'aquesta manera arribem a la darrera etapa de l'evolució del municipi egarenc, la que suposarà la seva desaparició. A partir del segle IV, la zona de Sant Pere passa a convertir-se en zona religiosa i acabarà esdevenint bisbat a mitjans del segle V. No entrarem ara en detalls sobre el procés de creació del conjunt episcopal ni en les vicissituds del sorgiment del bisbat egarenc, ja que és una temàtica àmpliament tractada i que, gràcies a les darreres intervencions arqueològiques i l'estudi de la documentació medieval, resulta força ben coneguda.⁴² De fet, és el període amb més informació dins la història de l'antiga Ègara. Per això, resulta més útil i coherent centrar-nos amb el que succeeix amb el municipi com a tal. La qüestió és: fins a quin moment podem parlar d'aquest municipi? Per una banda, hem vist que possiblement el segle III suposarà un moment de recessió d'aquest *municipium*, tot i que segurament mantindrà un paper central a nivell administratiu. Igualment, també hem vist que la documentació sobre el bisbat encara fa referència a la zona de les esglésies de Sant Pere com a municipi, la qual cosa dona mostra d'una reminiscència del que havia existit anteriorment. A partir d'aquesta informació, la hipòtesi que creiem més plausible seria la d'una continuïtat de l'existència del municipi bàsicament a nivell organitzatiu; és a dir, com a principal punt administratiu del seu territori. A partir de la creació del bisbat, però, i en un context totalment diferent del del moment de l'alt imperi, aquest municipi egarenc entraria dins d'un procés viscut de manera similar a tot l'Imperi Occidental, pel qual les estructures administratives estatals s'anirien sobreposant a les estructures eclesiàstiques. D'aquesta manera, el bisbat aniria absorbint les funcions administratives del municipi, el qual, en un moment determinat, passaria a dissoldre's dins d'aquest ens administratiu cristià. Per tant, a partir del segle V, el *municipium flauium Egara* deixarà d'existir, tot integrant-se en les noves circumstàncies històriques que portaran directament cap a l'aparició de la Terrassa medieval.

Conclusions

El municipi romà d'Ègara és un dels pocs ens d'aquesta tipologia que trobem documentats de manera segura dins el territori català i, més concretament, l'únic a la regió del Vallès. La seva formació, però, parteix d'uns antecedents que arrenquen de l'època ibèrica plena, amb una continuïtat històrica fins a l'època antiga tardana. Les evidències de diferents tipus que es conserven a l'actual terme municipal de Terrassa porten a situar aquest nucli a la zona de l'esperó de Sant Pere, punt estratègic ja des d'antic. En època ibèrica no trobarem encara un establiment destacat, sinó un hàbitat dispers, amb una certa preeminència d'aquest esperó i en relació jeràrquica amb la resta de nuclis de la Laietània occidental. Serà l'arribada de Roma la que suposarà el punt d'inflexió d'aquest assentament, bàsicament a partir del canvi d'era i en relació amb les reformes augustals. Sorgirà el nucli d'Ègara com a tal, que es començarà a erigir com a eix vertebrador d'un territori circumdant densament explotat en l'aspecte rural. Aquest procés culminarà dins de la municipalització flàvia de la península Ibèrica, moment en què es conformarà aquest municipi d'Ègara, en clara vinculació amb la colònia de *Barcino*. El creixement de les *villae* i de les elits locals mostra un moment d'apogeu al segle II, que no tindrà continuïtat al III, quan el municipi experimentarà una certa recessió. No arribarà, però, a desaparèixer, gràcies a la seva conversió en centre de culte cristià i posteriorment en bisbat, al segle V, en què les seves funcions quedaran absorbides per la nova estructura administrativa eclesiàstica i entrarà en un nou horitzó històric, a l'època medieval.

Bibliografia

- A. AGUILAR. "Avanç preliminar a l'estudi dels cadastres romans a la comarca del Vallès (Barcelona)" *Estudios de la Antigüedad*, 6-7. Cerdanyola del Vallès (1993), p. 119-131.
- G. ALFÖLDY. "Hispania bajo los flavios y los antoninos. Consideraciones históricas sobre una época." Dins: *De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior*. Barcelona: Ítaca (1998), p. 11-32.
- J. ANDREU. *Edictum, municipium y lex. Hispania en época flavia*. Oxford: Archaeopress (2004).
- I. ARRAYÁS, J. CORTADELLA, T. ÑACO, O. OLESTI, A. PRIETO. "Civitas y urbs en el nordeste hispánico: algunas reflexiones." Dins: *Actas del I Congreso Internacional de Historia Antigua. La Península Ibérica hace 2000 años*. Valladolid: Universidad de Valladolid (2001), p. 311-317.
- D. ASENSIO, J. SANMARTÍ, J. SANTACANA, M. C. BELARTE. "Paisatges ibèrics. Tipus d'assentaments i formes d'ocupació de territori a la costa central de Catalunya durant el període ibèric ple." Dins: *Actes del Congrés Internacional Els ibers, prínceps d'occident. Estructures de poder a la societat ibèrica*. Barcelona: Patronat de la Fundació "la Caixa" (1998), p. 373-386.
- E. BARRASETAS, A. MARTÍN, J. M. PALET. *La vil·la romana de l'Aiguacuit (Terrassa, Vallès Occidental)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura (1994).
- P. BERNI, C. CARRERAS "El circuit comercial de Barcino: reflexions al voltant de les marques amfòriques": *Faventia*, 23/1 (2001), p. 103-129.
- S. CARDÚS *La ciutat i la seu episcopal d'Ègara*. Terrassa: Tallers Gràfics Joan Morral (1964).
- T. CASAS, J. COLL, A. MORO. "La vil·la romana de Can Jofresa, unes restes que cal conservar (p. 29)": *Al Vent*, núm. 85 (desembre 1985), p. 29-32.

Corpus Agrimensorum Romanorum: recensuit Carolus Thulin: opuscula agrimensorum veterum. Stuttgart: B. G. Teubner (1917), p. 7.

G. FABRÉ, M. MAYER, I. RODÀ *Epigrafia romana de Terrassa.* Terrassa: UAB (1981).

G. FABRÉ, M. MAYER, I. RODÀ. *Inscriptions romaines de Catalogne. Vol. I: Barcelone (sauf Barcino).* Paris-Cerdanyola del Vallès: Centre Pierre Paris-UAB (1984).

LL. FERNÁNDEZ, G. RIBÉ., A. ROIG. "Localització del jaciment romà de Can Bonvilar, Terrassa. Prospeccions 1986": *Arraona*, 2 (1988), p. 81-86.

J. L. GARCÍA ALONSO *La Península Ibérica en la Geografía de Claudio Ptolomeo.* Vitoria: Anejos de Veleia (2003).

G. GARCIA, A. MORO, F. TUSET. *La seu episcopal d'Ègara. Arqueologia d'un conjunt cristià del segle IV al IX. Documenta*, 8. Tarragona: ICAC (2009).

P. GUICHARD. "Politique flavienne et fiscalité à Hispania": *Mélanges Casa Velázquez*, 26.1 (1990), p. 45-73.

F. MARGENAT. "La Laietània de l'Imperi Romà, II": *Butlletí del Grup de Col·laboradors del Museu de Rubí*, 22 (setembre 1986), p. 157.

F. MARGENAT "La Rubricata de Claudi Ptolemeu (II part)": *Butlletí Grup Col·laboradors Museu de Rubí*, 15 (desembre 1985), p. 346 - 352.

M. MAYER. "Algunes qüestions sobre Ègara." Dins: *Simposi Internacional sobre les Esglésies de Sant Pere de Terrassa.* Terrassa: Centre d'Estudis Històrics de Terrassa (1992), p. 39.

M. MAYER, I. RODÀ. *La romanització del Vallès segons l'epigrafia.* Sabadell: Museu d'Història de Sabadell (1984).

A. MORO. "Evolució del poblament antic": *Terme*, 3 (1988), p. 21-26.

A. MORO. "La configuració urbana de la vila del Palau de Terrassa. Orígens i constatació arqueològica": *Terme*, 21 (2006), p. 127-154.

A. MORO, F. TUSET. "Primers resultats de la segona campanya d'excavació arqueològica a les esglésies de Sant Pere de Terrassa. Campanya 1996-1997": *Terme*, 12 (1997), p. 12-14.

E. MORRAL, J. M. NUIX, A. MARTÍN. *Excavacions a la vil·la romana de Can Bosch de Basea.* Barcelona-Terrassa: Institut de Prehistòria i Arqueologia-Junta Municipal de Museus de Terrassa (1980).

A. M. MUNDÓ. "El bisbat d'Ègara de l'època tardo-romana a la carolíngia." Dins: *Simposi Internacional de les Esglésies de Sant Pere de Terrassa.* Terrassa: Centre d'Estudis Històrics de Terrassa (1992), p. 41-49.

O. OLESTI. "El origen de las villae romanas en Cataluña". *Archivo Español de Arqueología*, vol. 70, núm. 175-176 (1997), p. 71-90.

O. OLESTI, G. GARCIA. "Terrassa i el seu territori a l'edat antiga: estat de la qüestió i noves perspectives de recerca": *Terme*, 14 (1999), p. 13-23.

J. OLLER. "El municipi romà d'Ègara". Treball final de recerca del Màster de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana, UAB. Inèdit, 2008.

E. ORTIZ DE URBINA. *Las comunidades hispanas y el derecho latino.* Vitòria: Universidad del País Vasco (2000).

A. PRIETO. "El conciliabulum de Ègara: de espacio político a espacio sagrado" (en premsa).

A. PRIETO. "Espacio social y organización territorial de la Hispania romana." *Studia Historica, Historia Antigua*, 20 (2002), 139-170.

A. PRIETO. "La organización territorial del nordeste de la Hispania Citerior." Dins: J. Uroz, J. M. Noguera, F. Coarelli (ed.). *Iberia e Italia: modelos romanos de integración territorial.* Murcia: Tabularium (2008), p. 25 - 42.

A. PRIETO. "La relación entre Ègara y Barcino en época romana y visigótica." *Historia social, pensamiento historiográfico y Edad Media. Homenaje al profesor Abilio Barbero de Aguilera.* Madrid: Ed. del Orto (1997), p. 209-215.

P. PUIG I USTRELL. “Ègara: Grafia que correspon a la pronúncia correcta del nom llatí de l’antic municipi flavi.” *Terme*, 3 (1988), p. 45-46.

J. SANMARTÍ, C. BELARTE. “Urbanización y desarrollo de estructuras estatales en la costa de Cataluña (s. VII-III a. C.)” *Entre celtas e iberos. Las poblaciones protohistóricas de las Galias e Hispania*. Madrid: Real Academia de la Historia-Casa de Velázquez (2001), p. 161-174.

M. SARDÀ. Memòria dels treballs arqueològics realitzats a Can Fonollet (1990) (inèdita).

J. SOLER. “El territori d’Ègara des de la seu episcopal fins al *Castrum Terracense* (s. V-X). Alguns residus antics en la toponímia altmedieval”: *Terme*, 18 (2003), p. 59-95.

J. SOLER I PALET. *Egara-Terrassa*. Terrassa: Centre Excursionista de Terrassa (1928).

A. STÜCKELBERGER, G. GRASSHOF. *Ptolemaios. Handbuch der Geographie*. Basilea: Schwabe Verlag (2006).

J. VILALTA. “Ibèrics i itàlics a Laietània (150-50 a. C.). Transformacions i penetració romana a la Catalunya central costanera (II part)”: *Butlletí Grup Col·laboradors Museu de Rubí*, núm. 25 (1987), p. 247-265.

Notes

1. Per a l’elaboració d’aquest estudi hem disposat de l’ajut d’una beca FI de la Universitat Autònoma de Barcelona (2008). Aquest article parteix d’un projecte doctoral més ampli, sobre les ciutats i el territori en el Vallès en època romana, dirigit pel professor Alberto Prieto Arciniega, investigador principal del grup de recerca de l’àrea d’Història Antiga de la UAB, reconegut com a Grup d’Investigació Consolidat per la Generalitat de Catalunya (Grup AREA 2005SGR-00991).
2. Per a una revisió detallada de la història de la recerca sobre l’antiga Ègara, *vid.*: J. Oller. “El municipi romà d’Ègara”. Treball final de recerca del Màster de Ciències de l’Antiguitat i de l’Edat Mitjana, UAB. Inèdit, 2008, p. 7-12.
3. *Vid.*: núm. 7.
4. O. Olesti, G. Garcia. “Terrassa i el seu territori a l’edat antiga: estat de la qüestió i noves perspectives de recerca”: *Terme*, 14 (1999), p. 13-23, especialment p. 16.
5. “Després d’ells vénen els *castellani*; les seves ciutats a l’interior s’anomenen: *Sebendunum, Bassi, Ego-sa, Beseda*”. Ptol., *Geografia*. II, 6, 71. Traducció pròpia al català, a partir de l’edició alemanya d’A. Stückelberger i G. Grasshof. *Ptolemaios. Handbuch der Geographie*. Basilea: Schwabe Verlag (2006).
6. J. Soler i Palet. *Egara-Terrassa*. Terrassa: Centre Excursionista de Terrassa (1928), p. 17-25.
7. Per exemple, S. Cardús ens parla d’aquesta relació entre el nom d’Ègara i el nucli ibèric previ (*La ciutat i la seu episcopal d’Ègara*. Terrassa: Tallers Gràfics Joan Morral (1964), p. 22) i també A. Moro es refereix a aquesta llatinització del topònim *Egosa* cap a *Egara*. (A. Moro. “Evolució del poblament antic”: *Terme*, 3 (1988), p. 25).
8. Per a les diferents interpretacions sobre els nuclis de la península Ibèrica citats per Ptolemeu, *vid.*: J. L. García Alonso. *La Península Ibèrica en la Geografia de Claudio Ptolemeo*. Vitoria-Gasteiz: Anejos de Veleia (2003). Especialment pel que fa al cas d’*Egosa* i dels *castellani*, *vid.*: p. 410-413 i 514-515.
9. F. Margenat. “Rubí-Rubricata.” *Butlletí Grup Col·laboradors Museu Rubí*, 3 (desembre 1981), p. 3.
10. F. Margenat. “La Rubricata de Claudi Ptolemeu (II part).” *Butlletí del Grup de Col·laboradors del Museu de Rubí*, 15 (desembre 1985), p. 346; “La Laietània de l’Imperi Romà, II.” *Butlletí del Grup de Col·laboradors del Museu de Rubí*, 22 (setembre 1986), p. 157.
11. O. Olesti; G. Garcia. *Op. cit.*, p. 14.
12. F. Margenat. “La Rubricata... (II part)”, p. 346-347.
13. Per exemple, J. Soler i Palet ja fa referència a la presència de ceràmica ibèrica en aquest punt (*Op. cit.*, p. 12- 14). També S. Cardús parla de troballes de restes ibèriques (*Op. cit.*, p. 32).

14. A. Moro, F. Tuset. "Primers resultats de la segona campanya d'excavació arqueològica a les esglésies de Sant Pere de Terrassa. Campanya 1996-1997." *Terme*, 12 (1997), p. 12.
15. G. Garcia, A. Moro, F. Tuset. *La seu episcopal d'Ègara. Arqueologia d'un conjunt cristià del segle IV al IX. Documenta*, 8. Tarragona: ICAC (2009), p. 33-34.
16. J. Sanmartí, C. Belarte. "Urbanización y desarrollo de estructuras estatales en la costa de Cataluña (s. VII-III a. C.)." *Entre celtas e iberos. Las poblaciones protohistóricas de las Galias e Hispania*. Madrid: Real Academia de la Historia-Casa de Velázquez (2001), p. 166.
17. Aquest model el veiem plantejat a l'article de D. Asensio i altres "Paisatges ibèrics. Tipus d'assenaments i formes d'ocupació de territori de la costa central de Catalunya durant el període ibèric ple." *Actes del Congrés Internacional Els ibers, prínceps d'occident. Estructures de poder a la societat ibèrica*. Barcelona: Patronat de la Fundació "la Caixa" (1998), p. 373-386, i el segueixen, amb mínims canvis, una bona part dels autors que han tractat posteriorment sobre l'estructuració del poblament en època ibèrica plena a la zona laietana.
18. J. Sanmartí, C. Belarte. *Op. cit.*, p. 170.
19. Arrayás, I., Cortadella, J., Nàco, T., Olesti, O.; Prieto, A. "Civitas y urbs en el nordeste hispánico: algunas reflexiones". *Actas del I Congreso Internacional de Historia Antigua. La Península Ibérica hace 2000 años*. Valladolid: Universidad de Valladolid (2001), p. 314; A. Moro, F. Tuset. *Op. cit.*, p. 12; O. Olesti, G. Garcia. *Op. cit.*, p. 18.
20. A. Moro. "La configuració urbana de la vila del Palau de Terrassa. Orígens i constatació arqueològica": *Terme*, 21 (2006), p. 131.
21. O. Olesti, G. Garcia. *Op. cit.*, p. 6.
22. G. Garcia, A. Moro, F. Tuset. *Op. cit.*, p. 35-40.
23. Sobre aquests jaciments, *vid.*: E. Barrasetas, A. Martín, J. M. Palet. *La vil·la romana de l'Aiguacuit (Terrassa, Vallès Occidental)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura (1994); E. Morral, J. M. Nuix, A. Martín. *Excavacions a la vil·la romana de Can Bosch de Basea*. Terrassa: Institut de Prehistòria i Arqueologia-Junta Municipal de Museus de Terrassa (1980); T. Casas; J. Coll; A. Moro. "La vil·la romana de Can Jofresa, unes restes que cal conservar (p. 29)": *Al vent*, 85 (desembre 1985), p. 29-32.
24. M. Mayer; I. Rodà; G. Fabre. *Epigrafia romana de Terrassa*. Terrassa: UAB (1981), p. 31.
25. J. Vilalta. "Ibèrics i itàlics a Laietània (150-50 a. C.). Transformacions i penetració romana a la Catalunya central costanera (II part)": *Butlletí del Grup de Col·laboradors del Museu de Rubí*, 14 (setembre 1984), p. 263.
26. O. Olesti, G. Garcia. *Op. cit.* p. 18.
27. No entrarem aquí en detalls sobre aquestes possibles trames, ja que és un aspecte sobre el qual s'aprofundeix dins el nostre projecte doctoral sobre el Vallès en època romana. Sí que podem dir que, especialment la trama A, que afecta directament tota la zona del Vallès Occidental, i la C, situada al llarg de tot el Vallès, podrien incidir directament sobre el territori egarenc, amb el que això suposaria pel que fa a l'ordenació territorial. En l'aspecte cronològic, Aguilar considera que la trama C podria pertànyer a l'època republicana i es decanta cap a una cronologia del segle I a. C. Tot i així, no creiem que fos excessivament agosarat plantejar la possibilitat d'una datació posterior (*vid.*: A. Aguilar. "Avanç preliminar a l'estudi dels cadastres romans a la comarca del Vallès (Barcelona)": *Estudios de la Antigüedad*, 6-7. Cerdanyola del Vallès (1993), p. 119-131).
28. Per a un bon estat de la qüestió sobre les diferents motivacions que dugueren Vespasià a iniciar aquest procés, vegeu: J. Andreu. *Edictum, municipium y lex: Hispania en época flavia*. Oxford: *Archaeopress* (2004), núm. 25, p. 18 i següents.
29. Especialment en els treballs de Mayer, Rodà i Fabrè (*vid.*: G. Fabrè, M. Mayer, I. Rodà, *op. cit.*; M. Mayer, I. Rodà. *La romanització del Vallès segons l'epigrafia*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell (1984); G. Fabrè, M. Mayer, I. Rodà. *Inscriptions Romaines de Catalogne. Vol. I: Barcelone (sauf*

- Barcino*). París-Cerdanyola del Vallès: Centre Pierre Paris-UAB (1984).
30. J. Soler. "El territori d'Ègara des de la seu episcopal fins al *Castrum Terracense* (s. V-X). Alguns residus antics en la toponímia altmedieval": *Terme*, 18 (2003), p. 62.
 31. Hipòtesi plantejada a diferents treballs de l'autor: "La relación entre Ègara y Barcino en época romana y visigótica." Dins: *Historia social, pensamiento historiográfico y Edad Media. Homenaje al profesor Abilio Barbero de Aquilera*. Madrid: Ed. Del Orto (1997), p. 209-215; "Espacio social y organización territorial de la Hispania romana." *Studia Historica. Historia Antigua*, 20 (2002), p. 154; "La organización territorial del nordeste de la Hispania Citerior." Dins: J. Uroz, J. M. Noguera, F. Coarelli (ed.). *Iberia e Italia: modelos romanos de integración territorial*. Murcia: Tabularium (2008), p. 36 -37; "El *conciabulum* de Egara: de espacio político a espacio sagrado" (en premsa). Sobre la política fiscal flàvia a Hispània, a un nivell més general, *vid.*: P. Guichard. "Politique flavienne et fiscalité a Hispania": *Mélanges Casa Velázquez*, 26.1 (1990), p. 45-73.
 32. "*In nomine Domini Iesu Christi, sub die idibus ianuarias anno feliciter tertio regno gloriosissimi domini nostri Sisebutus regis, convenientes in unum episcopi provincie Terraconensis in locum Ègara*" Fragment extret de P. Puig. "Ègara: Grafia que correspon a la pronúncia correcta del nom llatí de l'antic municipi flavi (p. 45)": *Terme*, 3 (1988), p. 45.
 33. *Corpus Agrimensorum Romanorum: recensuit Carolus Thulin: opuscula agrimensorum veterum*. Stuttgart: B. G. Teubner (1917), p. 7.
 34. Hipòtesi també defensada per Mayer a "Algunes qüestions sobre Ègara." Dins: *Simposi Internacional sobre les Esglésies de Sant Pere de Terrassa*. Terrassa: Centre d'Estudis Històrics de Terrassa (1992), p. 39.
 35. Sempre tenint en compte la dificultat que suposa aplicar un concepte tancat com el de *villae* a una realitat complexa com és l'explotació del territori rural provincial. En aquest sentit, *vid.*: O. Olesti. "El origen de las *villae* romanas en Cataluña". *Archivo Español de Arqueología*, vol. 70, núm. 175-176 (1997), p. 71-90.
 36. M. Sardà. Memòria dels treballs arqueològics realitzats a Can Fonollet (1990) (inèdita).
 37. Ll. Fernández, G. Ribé, A. Roig. "Localització del jaciment romà de Can Bonvilar, Terrassa. Prospeccions 1986": *Arraona*, 2 (1988), p. 81-86.
 38. P. Berni, C. Carreras. "El circuit comercial de Barcino: reflexions al voltant de les marques amfòriques": *Faventia*, 23/1 (2001), p. 104 i següents.
 39. *Vid.*: obres citades de Fabré, Mayer i Rodà a la nota 35.
 40. G. Alföldy. "Hispania bajo los flavios y los antoninos. Consideraciones históricas sobre una época". Dins: *De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior*. Barcelona: Ítaca (1998), p. 27-28.
 41. A. Moro. "La configuració..." , p. 131.
 42. Sobre l'evolució de les esglésies a partir de l'arqueologia, *vid.*: G. Garcia, A. Moro, F. Tuset. *La seu episcopal d'Ègara...*, *op. cit.* Pel que fa a l'evolució històrica del bisbat a partir de la documentació medieval, *vid.*: A. M. Mundó. "El bisbat d'Ègara de l'època tardo-romana a la carolíngia". *Simposi Internacional de les Esglésies de Sant Pere de Terrassa*. Terrassa: Centre d'Estudis Històrics de Terrassa (1992), p. 41-49.